

ВПЛИВ COVID-19 НА РИНКОВИЙ КАПІТАЛ НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ: ДОСВІД ЄС ТА ІНШИХ КРАЇН СВІТУ**Троян М.Ю.,**

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет,
m.troyan@macro.sumdu.edu.ua

Школа В.Ю.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет,
v.shkola@macro.sumdu.edu.ua

Домашенко М.Д.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет,
m.domashenko@macro.sumdu.edu.ua

Макаренко Т.М.,

студентка кафедри міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет,
tm99ua@gmail.com

З поширенням пандемії COVID-19 туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії. Останні роки туристична галузь була однією з тих галузей, що розвивались найбільш швидкими темпами, подекуди швидше ніж світова економіка в цілому. 2019 рік приніс в світовий порядок безпрецедентні зміни, що стосуються всіх соціо-еколого-економічних зв'язків. Які наслідки має та ще буде мати світовий туризм у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, які країни та регіони світу понесуть найбільші втрати, чим загрожує та які переваги несе в собі туристична криза, що принесе «новий порядок» світу для туристичної галузі, які інноваційні управлінські антикризові міри мають застосувати світові уряди та неурядові організації для виходу з безпрецедентної туристичної кризи – всі ці питання залишаються гостро актуальними та визначили тему дослідження. В роботі досліджено методичні розробки та рекомендації щодо подолання туристичної кризи в країнах Європи, що спричинена пандемією вірусу COVID-19, а саме в статті визначено основи та наслідки впливу пандемії на ринковий капітал на прикладі туристичної галузі в Європі і світі, показано що світова туристична індустрія є одним з основних факторів формування ринкового капіталу, досліджено ринковий капітал як складову інтелектуального капіталу на прикладі туристичної сфери у країнах ЄС, окреслено перспективи політики відновлення світового туризму, розроблено систему заходів стратегії виходу з світової кризи туристичної галузі за допомогою метода SWOT-аналізу. А саме : посилене багатостороннє співробітництво та потужна підтримка мають важливе значення для відновлення туризму; швидкість адаптації урядів на всіх рівнях та приватного сектору, задіяного в туристичній галузі та здатність швидко реагувати та адаптуватися до кризи; надання цілеспрямованої та доступної державної підтримки якомога швидше та ефективніше для вразливих туристичних підприємств, робітників та туристів; забезпечення чіткості політики та вжиття заходів обмеження невизначеності; винайдення та розвиток більш стійких та сталих (соціо-еколого-економічних) моделей туризму; розвиток туристичної освіти та законодавства. Ключові слова: ринковий капітал, COVID-19, туристична галузь, ЄС.

DOI: 10.21272/1817-9215.2021.1-13

ВСТУП

З поширенням пандемії COVID-19 світові економіки зазнали значних втрат, і особливо гостро це відобразилося на тих країнах, економіки яких є чуттєвими до змін ринкового капіталу [1]. Ринковий капітал, який є складовою інтелектуального капіталу, що є базисом формування багатства нації, як це показано у дослідженні [2], представляє потенціал країни та її успіх у забезпеченні привабливих та конкурентних рішень, спрямованих на задоволення потреби її міжнародних споживачів [3]. Світова туристична індустрія, яка є одним з основних факторів формування ринкового капіталу, сьогодні постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії. Останні роки туристична галузь була однією з тих галузей, що розвивались найбільш швидкими темпами, подекуди швидше ніж світова економіка в цілому і становила за

підрахунками Світової ради з подорожей та туризму (WTTC) більше 10 % світового ВВП та понад 330 млн робочих місць у всьому світі [4].

2019 рік приніс в світовий порядок безпрецедентні зміни, що стосуються всіх галузей економіки і всіх соціальних контактів. Економіки, що більше залежать від туризму мають найбільші збитки від пандемії. Глобальна пандемія, перша за своїм масштабом у нову еру глобалізації, поставила під загрозу 100 мільйонів робочих місць, більшість з них в мікро, малих та середніх підприємствах, де зайнята висока частка жінок, що становить 54% зайнятих в туристичній діяльності за даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) [5].

Очікується, що доходи від туризму у всьому світі не відновляться до рівня 2019 року до 2023 року. Насправді 43% респондентів дослідження, що провела UNWTO [5] вказують на 2023 рік, тоді як 41% очікують, що повернення до рівня 2019 року відбудеться лише в 2024 році або пізніше. Розширені сценарії UNWTO на 2021-2024 роки вказують на те, що для повернення міжнародного туризму до рівня 2019 року може знадобитися два з половиною-чотири роки.

У першій половині 2020 року кількість туристів у всьому світі впала більш ніж на 65 %, майже припинившись з квітня - порівняно з 8 відсотками під час світової фінансової кризи та 17 % на тлі епідемії ГРВІ 2003 року, згідно з поточними дослідженнями МВФ щодо туризму в постпандемічному світі [6].

За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) станом на січень 2021 року падіння кількості туристів в світі у відсотках до рівня попереднього року за 2020 рік склало 74%. Падіння кількості туристів в країнах Європи в цілому за 2020 рік у порівнянні з 2019 роком склало 69%. В таблиці 1 подані дані зміни кількості туристів в Європі по регіонах по місяцях 2020 року до рівня попереднього року [7]. Як бачимо протягом 2020 року найбільше падіння відбулося в країнах західної Європи і склало 75 % в середньому за рік. Найбільше падіння зазнали всі регіони Європи в квітні-травні 2020 року, що склало до 97 % порівняно з кількістю туристів за аналогічний період 2019 року. В більшості регіонів влітку почалося незначне збільшення кількості туристів.

Таблиця 1 – Зміни кількості туристів в Європі та по її регіонах по місяцях 2020 року до рівня попереднього року [7]

Регіон	Місяці												Рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Європа	6	4	-61	-97	-95	-88	-69	-65	-68	-77	-86	-86	-69
Центральна/Східна Європа	12	13	-66	-97	-93	-80	-56	-54	-58	-77	-90	-92	-64
Північна Європа	-3	-6	-42	-97	-96	-90	-73	-72	-74	-80	-82	-82	-70
Південна/Середньоземноморська Європа	6	1	-69	-97	-96	-89	-73	-66	-69	-73	-83	-81	-72
Західна Європа	5	4	-57	-97	-96	-93	-83	-79	-82	-84	-91	-94	-75

Якщо розглядати зміни кількості туристів у топ 10 туристичних регіонах світу, то найбільш постраждалим є Тайланд. За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) в квітні в цій країні відбулося 100% падіння кількості туристів і до кінця 2020 року вони не повернулися. Серед топ 10 туристичних напрямків світу п'ять знаходяться в Європі, це Франція, Німеччина, Велика Британія, Іспанія та Італія. Падіння кількості іноземних туристів в цих країнах в наслідок COVID-19 за 2020 рік відповідно: у Німеччині мінус 69% за рік порівняно з 2019 роком, в Італії -61%, в Іспанії -77% (у Франції та Великій Британії не повні дані). Дані по місяцях в окремих країнах Європи в 2020 році представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Зміни кількості туристів в окремих країнах Європи по місяцях 2020 року до рівня попереднього року [7]

Регіон	Місяці												Рік
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Німеччина	2	1	-71	-97	-95	-83	-62	-60	-63	-77	-92	-94	-69
Італія	4	-8	-83	-90	-84	-72	-55	-45	-47	-66	-80	-81	-61
Іспанія	-1	1	-64	-100	-100	-98	-75	-76	-87	-87	-90	-85	-77

Насправді світові регіони найбільшого туристичного спаду співпадають з регіонами найбільших туристичних обмежень, так станом на грудень 2020 р. в Африці спостерігалось 25% закритих кордонів, в Південній Америці - 38%, в цілому в регіоні Азія та Тихоокеанія – 59%, в тому числі Південно-Східна Азія – 73% (найбільший показник в Світі), на Середньому Сході 38% закритих кордонів [7]. При цьому країни Центральної Америки, Північної та Східної Європи повністю відкрили свої кордони (0% закритих за даними Всесвітньої туристичної організації ООН).

Якщо дослідити зміни в пошуку готелів в світі, то за даними міжнародної компанії з пошуку та бронювання поселення (а також маркетингу, реклами та планування подорожей) Sojern наданими Всесвітньою туристичною організацією ООН (UNWTO) за останніми даними на грудень 2020 року до грудня 2019 року найбільше скоротилися пошуки розташування в Південній Азії – 63%, Північній Європі - 61%, Африці – 56-58%, Південно Східна Азія – 57%, Південна та Середземноморська Європа та центральна Америка – по 56% кожний регіон. Цікавим є те, що в світі немає регіону, де б готельна галузь постраждала менше ніж на 33% окрім Центральної та Східної Європи, де падіння у грудні складає 7%, а по місяцях 2020 року подекуди спостерігалось навіть позавлення більше ніж торік [7, 8]. Тобто Європа з точки зору пошуку розташування та поселення в готелі виглядає набагато краще порівняно з іншим туристичним світом.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

2019 рік приніс в світовий порядок безпрецедентні зміни, що стосуються всіх соціо-еколого-економічних зв'язків. Які наслідки має та ще буде мати світовий туризм у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, які країни та регіони світу понесуть найбільші втрати, чим загрожує та які переваги несе в собі туристична криза, що принесе «новий порядок» світу для туристичної галузі, які інноваційні управлінські антикризові міри мають застосувати світові уряди та неурядові організації для виходу з безпрецедентної туристичної кризи – всі ці питання залишаються гостро актуальними та визначили тему дослідження.

Метою дослідження є методичні розробки та рекомендації щодо подолання туристичної кризи в країнах ЄС та світі, що спричинена пандемією вірусу COVID-19. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань, які визначають структуру роботи: визначити основи та наслідки впливу пандемії на ринковий капітал на прикладі туристичної галузі в світі, окреслити перспективи політики відновлення світового туризму, розробити стратегію виходу з світової кризи туристичної галузі за допомогою метода SWOT-аналізу.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, антикризового менеджменту, дослідження вітчизняних та закордонних авторів в галузі антикризової політики, дані Державного комітету статистики України та міжнародних організацій (WorldBank, WTTC, OECD, UNCTAD, World Travel & Tourism Council, International Monetary Fund, UNWTO, WTO тощо), нормативні матеріали та законодавчі акти державних органів влади, періодичні наукові видання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У жовтневих прогнозах світової економіки прогнозувалося, що глобальна економіка скоротиться на 4,4 % в 2020 році. Шок в економіках, що залежать від туризму, очікувався набагато гіршим, що обумовлено значною чутливістю рівня ринкового капіталу до впливу пандемії. Реальний ВВП серед африканських країн, які

залежать від туризму, зменшаться на 12 %. Серед залежних від туризму країн Карибського басейну спад також сягне 12 %. Тихоокеанські острівні держави, такі як Фіджі, можуть спостерігати зменшення реального ВВП на вражаючих 21 відсоток у 2020 р. [9].

Внутрішній туризм частково відновився і допомагає пом'якшити вплив на робочі місця та бізнес у деяких напрямках. Однак справжнє одужання стане можливим лише тоді, коли повернеться міжнародний туризм. Це вимагає глобальної співпраці та рішень, що базуються на доказах, щоб обмеження подорожей можна було б безпечно зняти.

Виживання бізнесу в туристичній екосистемі сумнівне без постійної державної підтримки, і хоча уряди вживали вражаючих заходів, щоб пом'якшити удар по туризму, мінімізувати втрати робочих місць та побудувати відновлення в 2021 році та пізніше, потрібно зробити ще більше, більш скоординований спосіб. Серед основних пріоритетів політики:

- відновлення впевненості мандрівників,
- підтримка туристичного бізнесу в адаптації та виживанні,
- сприяння внутрішньому туризму та підтримка безпечного повернення міжнародного туризму,
- надання чіткої інформації мандрівникам та компаніям та обмеження невизначеності (наскільки це можливо),
- еволюція заходів реагування для підтримки потенціалу в цьому секторі та усунення прогалин у підтримці,
- посилення співпраці всередині та між країнами,
- побудова більш стійкого туризму.

Хоча гнучкі політичні рішення необхідні для того, щоб економіка туризму жила поряд з вірусом у короткостроковій та середньостроковій перспективі, важливо заглянути далі цього та вжити заходів для виходу з кризи, яка виявила прогалини в готовності та реагуванні уряду до розв'язку проблеми. Скоординовані дії між урядами на всіх рівнях та приватним сектором є надзвичайно важливими.

Криза - це можливість переосмислити туризм на майбутнє. Туризм знаходиться на роздоріжжі, і заходи, введені сьогодні, сформуєть туризм завтрашнього дня. Уряди повинні враховувати довгострокові наслідки кризи, одночасно використовуючи діджиталізацію, підтримуючи низьковуглецевий перехід та сприяючи структурним перетворенням, необхідним для побудови більш сильної, стійкої та сталої туристичної економіки.

Внутрішній туризм забезпечує вкрай необхідний стимул для підтримки багатьох туристичних напрямків та підприємств, і надалі буде ключовим фактором відновлення у коротко- та середньостроковій перспективі. Починаючи з середини 2020 року, спостерігається певна активність у діяльності внутрішнього туризму, зокрема через наслідки усунення міжнародних обмежень на подорожі. Однак і внутрішній туризм не став панацеєю, оскільки багато країн стикаються з подальшими хвилями вірусу, і, як і очікувалося, рівень внутрішнього туризму на кінець 2020 року був зазначений нижче рівня до пандемії COVID. Наприклад, Іспанія та Великобританія прогнозували зниження внутрішнього туризму на 45-50% у 2020 році. Крім того, не всі туристичні напрямки та заклади отримали вигоду через постійні обмеження пересування всередині країн та змінені моделі туристичного попиту та поведінки.

Це має дуже відчутні економічні та соціальні наслідки для багатьох людей, місць та підприємств, а також для економіки в цілому. Туризм генерує іноземну валюту, підтримує робочі місця та бізнес, стимулює регіональний розвиток та підтримує місцеві громади. До пандемії туристичний сектор безпосередньо сприяв 4,4% ВВП, 6,9% зайнятості та 21,5% експорту послуг у країнах ОЕСР в середньому (і 6,5% світового експорту відповідно до Світової організації торгівлі [10]). Однак ці частки набагато вищі в кількох країнах ОЕСР, де туризм є основним рушієм економічної діяльності, наприклад, Франція (7,4% ВВП), Греція (6,8%), Ісландія (8,6%), Мексика

(8,7%), Португалія (8,0%) та Іспанія (11,8%). Непрямий вплив туризму також є значним, що посилює масштаби шоку для національної та місцевої економіки.

Прогнози щодо туристичної діяльності та її відновлення для деяких країн, за даними організації міжнародного співробітництва та розвитку (OECD) [11] подані в таблиці 3.

Зупинка в туризмі має суттєвий вплив на економіку в цілому, враховуючи взаємопов'язаний характер сектору. За оцінками ОЕСР, більше третини доданої вартості туризму, що створюється у вітчизняній економіці, походить від непрямих впливів, що відображає широту та глибину зв'язків між туризмом та іншими секторами (наприклад, виробництво продуктів харчування, сільське господарство, транспорт, ділові послуги) [12]. Тим часом, за підрахунками Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД, UNCTAD), глобальні втрати ВВП внаслідок кризи в туризмі можуть скласти 2,8% світового ВВП (1,2 трлн. дол. США), якщо кількість прибулих міжнародних туристів зменшиться на 66%, з наслідками, які найбільш помітні в таких країнах, як Хорватія (потенційне падіння у ВВП 8%), Португалії (6%), Марокко (4%), Греції (4%), Ірландії (3%) та Іспанії (3%). Це може зрости до падіння на 4,2% світового ВВП (3,3 трлн. дол. США), якщо потоки міжнародного туризму зупиняться протягом 12 місяців [13].

Таблиця 3 – Сценарії відновлення та розвитку туристичної діяльності у країнах [11]

Країна	Прогнози щодо туристичної діяльності та відновлення
Канада	<p>Переглянуті оцінки туризму від пункту призначення Канада в липні 2020 року, базувалися на відкритті кордону Канади в січні 2021 року. Канада, як країна призначення розробила два можливі сценарії на 2020 рік, засновані на різних можливих коефіцієнтах конверсії виїзного канадського туризму на внутрішні подорожі: Сценарій 1: за яким, припускаючи, що лише 20% попиту на виїзний туризм у Канаді перетворюється на внутрішній туризм, витрати на туризм зменшуються на 61% (до 41,3 млрд. Канадських доларів), а робочі місця, пов'язані з туризмом, зменшуються на 55% (до 324 000).</p> <p>Сценарій 2: за яким, припускаючи, що 100% попиту на виїзний туризм у Канаді перетвориться на внутрішній туризм, витрати на туризм впадуть на 43% (до 59,7 млрд. Канадських доларів), а робочі місця, пов'язані із зниженням туризму, на 41% (443 500)</p>
Хорватія	Прогнози щодо туристичних потоків переглядаються кожні 15 днів, після огляду останніх рекомендацій щодо безпеки подорожей та епідеміологічної ситуації. Про це повідомляють дані системи e-Visitor, яка забезпечує щоденне оновлення.
Німеччина	Останні прогнози Федерального центру компетентності з питань туризму «Перевірка відновлення» з липня 2020 року визначають три можливі сценарії відновлення внутрішнього та міжнародного туризму. За центральним сценарієм, очікується, що внутрішній туризм відновиться до рівня 2019 року влітку 2021 року, а прогноз відновлення міжнародного туризму буде на квітень 2023 року (тобто на два роки довше). Очікується, щорічний зареєстрований товарообіг порівняно з 2019 роком зменшиться на: 42% у внутрішньому та 57% у міжнародному туризмі у 2020 році, 14% у внутрішньому та 52% у міжнародному туризмі у 2021 році та 30% у міжнародному туризмі у 2022 році.
Швейцарія	За даними Швейцарського економічного інституту (KOF), передбачається, що кількість ночівель впаде на 34% до 2020 року. Прогнозується, що спад внутрішнього попиту буде відносно невеликим (на 14%) із значними втратами в міжнародному бізнесі (на 55%). Очікується, що внутрішній та європейський попит поступово відновлюватиметься, але попит на зарубіжних ринках не відновиться до 2023 року. За винятком кількох гарячих точок, ціни на готелі також впадуть і відновляться в 2022 році. Вартість проїзду на гірських залізницях може значно зрости, якщо кількість пасажирів різко зменшиться.
Великобританія	VisitBritain змоделивали низку сценаріїв короткострокового впливу на в'їзний та внутрішній туризм. За центральним сценарієм, очікується, що кількість в'їзних туристів зменшиться на 73%, при цьому відповідне скорочення витрат складе 79% (останнє оновлення на початку жовтня 2020 року). Для внутрішнього туризму центральний сценарій прогнозує зниження поїздок та витрат на 49%.

Криза ставить під загрозу мільйони робочих місць у туристичному секторі. Туризм є високо-трудомістким і забезпечує високий обсяг робочих місць для

низькокваліфікованих робітників разом із висококваліфікованими робочими місцями. За даними Міжнародної організації праці (МОП), лише підгалузі послуг з проживання та харчування у всьому світі забезпечують зайнятість 144 млн. робітників, близько 30% з яких зайняті в малому туристичному бізнесі з 2–9 працівниками [14]. Багато з цих робочих місць є професіями, що працюють з клієнтами, а отже піддаються також ризику для здоров'я від вірусу (наприклад, офіціанти, покоївки, адміністратори готелю).

Масштаби втрати робочих місць ще не очевидні, оскільки державна підтримка захистила працівників від повного впливу пандемії. Однак, за оцінками Всесвітньої ради з питань подорожей і туризму (WTTC), звільнення у 2020 році у всьому світі загрожує до 174 млн. робочих місць [15]. Спільний дослідницький центр Європейської комісії прогнозує, що у бізнесах, що працюють та / або залежать від сфери туризму від 6,6-11,7 мільйона робочих місць може загрозувати скороченням робочого часу або постійними втратами в 2020 році, що становить від 3,2% до 5,6% від загальної кількості активного населення в Європейському Союзі [16]. Серед них найбільшого впливу зазнають соціальні групи, які частіше працевлаштовуються в мікро- або малому туристичному бізнесі - жінки, молодь, сільські громади, корінне населення та неформальні працівники.

Оцінки на національному рівні аналогічним чином відображають масштаби впливу на туризм разом із проблемами прогнозування в умовах швидкої та невизначеної ситуації. Кількісна оцінка поточного та майбутнього впливу кризи на туристичний сектор є складною, оскільки криза виявляє недоліки в статистичних інформаційних системах туризму, включаючи відсутність надійних, порівнянних та своєчасних даних для обґрунтування політичних та ділових рішень. Наявні факти свідчать про стрімке падіння міжнародних туристичних потоків та витрат на туризм, а також скорочення внутрішньої туристичної діяльності.

Спроби прогнозувати вплив пандемії на туристичну економіку неодноразово перевершувались швидко мінливою санітарною ситуацією та змінами у заходах та правилах стримування епідемії. Традиційні методи прогнозування ненадійні в сучасних умовах. Представлені в таблиці 3 прогнози щодо ефективності внутрішнього та міжнародного туризму у 2020 році у деяких країнах, але як і в цих прогнозах ОЕСР, підходи, засновані на сценаріях, показують деякі напрямки для відновлення туризму, але обов'язково базуються на припущеннях та спрощеннях та підлягають постійному коригуванню та перегляду.

Перспективи туризму надзвичайно невизначені, і відновлення залежатиме від взаємопов'язаних наслідків економічної та медичної кризи для факторів попиту та пропозиції. Сюди входять еволюція пандемії, наявність та доступність вакцин (або альтернативних заходів контролю) та скасування обмежень на поїздки, а також виживання та готовність підприємств у всій туристичній екосистемі задовольняти попит, впливи на довіру споживачів та поведінку подорожей, та події в економіці в цілому. Світові масштаби та довга тривалість кризи, тривала невизначеність та взаємопов'язаний економічний та оздоровчий характер цієї кризи роблять її несхожою на будь-який попередній шок для туристичної системи.

Крім туристичної економіки, пандемія спричинила світову економічну кризу, а це, в свою чергу, має наслідки для відновлення туризму. Подальший шлях стає світлішим, оскільки прогрес у галузі виробництва вакцин надав надії, але проблеми залишаються і відновлення буде нерівномірним у різних країнах та між секторами. Зростання поживатиметься у багатьох частинах економіки, але туризм та інші сектори повільніше відновлюються, і це впливає на відновлення у багатьох країнах.

Поки що рано говорити, які довгострокові наслідки кризи матимуть для туризму, але повернення до звичного бізнесу дуже малоімовірне. У 2021 році туристичний сектор буде сильно відрізнятись від того, що був у 2019 році. Чим довше триватиме криза, тим більше буде втрачено підприємств та робочих місць, тим більшим буде вплив на поведінку мандрівників і тим жорсткішим буде відновлення економіки

туризму. Це приносить виклики для сектору, а також можливості стимулювати інновації, стимулювати нові бізнес-моделі, досліджувати нові ніші та ринки, відкривати нові напрямки та переходити до більш сталих та стійких моделей розвитку туризму. У таблиці 4 представлені деякі потенційні наслідки довготривалої туристичної політики.

Таблиця 4 – Потенційні наслідки довготривалої туристичної політики [11]

Сталий розвиток туризму	Може стати більш затребуваним у виборі туризму через більшу обізнаність щодо зміни клімату та несприятливих наслідків туризму. Очікується, що природні райони, регіональні та місцеві напрямки сприятимуть відновленню, і менша відстань проїзду може призвести до меншого впливу туризму на навколишнє середовище
Внутрішній туризм	Очікується, що внутрішній туризм принесе користь, оскільки люди воліють залишатися місцевими та відвідувати напрямки в межах своєї країни. Внутрішні туристи часто є більш чутливими до цін і, як правило, мають нижчі структури витрат
Довіра	Довіра мандрівників сильно постраждала від кризи та постійної невизначеності. Це може призвести до зниження попиту та споживання туризму, яке триватиме ще довго після початкового шоку
Поведінка мандрівників	На поведінку мандрівників впливатиме розвиток кризи, а також довгострокові споживчі тенденції, які змінюються у способі подорожей. Це може включати появу нових ніш та сегментів ринку, а також більший акцент на протоколах безпеки та безконтактному туристичному досвіді
Безпека та гігієна	Безпека та гігієна стали ключовими факторами для вибору напрямків та туристичної діяльності. Люди, швидше за все, віддаватимуть перевагу «приватним рішенням» під час подорожей, уникаючи великих зібрань та надаючи пріоритет приватним транспортним засобам, які можуть мати несприятливий вплив на навколишнє середовище
Пропозиція туризму	В екосистемі очікуються структурні зміни у проаозиції туризму. Не всі підприємства зможуть пережити кризу, і потенціал у цьому секторі, ймовірно, скоротиться на певний період, обмежуючи відновлення
Дефіцит кваліфікованих кадрів	Дефіцит кваліфікованих кадрів в туристичному секторі може посилитися, оскільки багато робочих місць втрачається, а працівники передислокуються в різні сектори
Скорочення інвестицій	Скорочення інвестицій вимагатиме активної політики стимулювання та відновлення інвестицій у туристичний сектор для підтримання якості туристичної пропозиції та сприяння сталому відновленню
Діджиталізація	Очікується, що діджиталізація туристичних послуг буде продовжувати пришвидшуватися, включаючи більш широке використання засобів автоматизації, безконтактних платежів та послуг, віртуального досвіду, надання інформації в режимі реального часу
Політика в галузі туризму	Політика в галузі туризму повинна бути більш реактивною, і в довгостроковій перспективі вона перейде до більш гнучких систем, здатних швидше адаптуватися до змін політичної спрямованості. Антикризовому управлінню буде приділятися особлива увага. Також важливі питання політики безпеки та охорони здоров'я

Криза - це заклик урядів усіх рівнів до рішучих та скоординованих політичних дій для пом'якшення наслідків та підтримки відновлення. Це також можливість скористатися новими технологіями, впровадити зелені стратегії відновлення та перейти до політики та ділової практики, які краще збалансують екологічні, соціальні та економічні наслідки туризму. Політики повинні використовувати можливість перебалансувати туристичну економіку на більш сильних, справедливих та стійких засадах. Криза та запроваджені плани відновлення - це можливість, що дається раз у житті перейти до більш стійких та сталих моделей розвитку туризму.

У цьому середовищі туризм займає важливе місце у світовій політичній програмі, і подібні заклики висловлювались іншими міжнародними установами, включаючи ООН [16], Світовий банк [17] та Організацію світової торгівлі [10]. Міністри туризму G20 у Комюніке "Дірія" [18] визнали, що COVID-19 може призвести до зміни парадигми сектору подорожей та туризму, і зобов'язалися продовжувати спільну роботу з підтримки тих, хто найбільше постраждав від кризи, і підтримувати стійку та всеохоплюючу відновлення туристичного сектору [20].

Перспективи туристичного сектору залишаються вкрай невизначеними. Пандемія вірусу COVID-19 продовжує сильно впливати на нього. Внутрішній туризм допомагає пом'якшити удар, принаймні частково, і уряди вжили вражаючих негайних заходів для відновлення та активізації сектору, одночасно захищаючи робочі місця та бізнес. Багато країн також розробили і продовжують створювати заходи для побудови більш стійкої туристичної економіки після COVID-19. Сюди входять підготовка планів на підтримку сталого відновлення туризму, сприяння цифровому переходу та переходу до екологічної системи туризму та переосмислення туризму на майбутнє.

За допомогою метода SWOT-аналізу було сплановано стратегію виходу з кризи туристичної галузі. Для цього було визначено ключові чинники, що впливають на перспективи прогнозу розвитку туристичної галузі, а потім розділено ці чинники на чотири категорії: сильні (Strengths) і слабкі (Weaknesses) сторони проекту, можливості (Opportunities), що відкриваються при його реалізації та загрози (Threats), пов'язані з його здійсненням.

Ключові питання, що впливають на перспективи прогнозу розвитку туристичної галузі:

1. Чинники, що стосуються *пандемії*: скільки триватиме пандемія та коли стане загальнодоступним лікування або вакцина?
2. Чинники, що пов'язані зі *скасуванням обмежень* на подорожі та заходи блокування: коли країни почнуть пом'якшувати обмеження і як? Як вплинуть правила соціальної дистанції на пропозицію на ринку туристичних послуг?
3. Фактори впливу на довіру споживачів та бізнесу: скільки часу знадобиться споживачам для відновлення подорожей? Як зміниться характер подорожей?
4. Економічні фактори: наскільки глибокою і якою буде глобальна рецесія? Якими будуть споживчі рішення прийняті щодо дискреційних витрат?
5. Заходи уряду: як державні заходи та програми будуть передбачені та реалізовані для підтримки туризму?

SWOT-аналіз факторів, що впливають на перспективи відновлення та розвитку туристичної галузі в світі після пандемії представлений в таблиці 5, де відповідні чинники розділені за напрямом впливу на розвиток галузі (позитивний чи негативний) та характером дії факторів (внутрішні чи зовнішні).

Таблиця 5 – SWOT-аналіз факторів, що впливають на перспективи відновлення та розвитку туристичної галузі (розробка авторів)

	Позитивні	Негативні
Внутрішні фактори	Strengths / СИЛИ Доведена стійкість туризму в минулі кризи, Внутрішній туризм може бути буфером, Потужність адаптації: протоколи безпеки та гігієни, поїздки ближче до дому, співвідношення ціни та якості, відповідальна поведінка споживача, Державна підтримка сектору	Weaknesses /СЛАБОСТІ Сегменти, на які потенційно можуть вплинути, також є великими витратами: міжнародні, довгострокові, ділові поїздки та події, Основні зриви в галузі авіаперевезень із невдачами авіакомпаній та концентрацією, Відсутність посилай у попередніх спадах, Сприйняття подорожей як ризик, Низький рівень попиту при перезапуску туризму через соціальну дистанцію
	Opportunities / МОЖЛИВОСТІ Переосмислити бізнес-модель, Інновації та діджиталізація, Стійкість та орієнтовані на стійкий розвиток сегменти (сільська місцевість, природа, охорона здоров'я, еко-туризм), Фази деескалації, ініційовані декількома країнами, до "нової норми", Прогрес у планах адаптації у напрямках та компаніях	Threats / ЗАГРОЗИ Економічне середовище: світовий спад, зростання безробіття та загроза робочих місць, закриття бізнесу, в основному МСП, наявний дохід, невизначеність, що обтяжує довіру споживачів та бізнесу, Невизначена тривалість пандемії (включаючи відродження) та недоступність вакцини, Ступінь блокування та обмеження подорожей, Невідома форма "нової норми"
Зовнішні фактори		

Запропонований SWOT-аналіз факторів, що впливають на перспективи відновлення та розвитку туристичної галузі дозволив оцінити сильні та слабкі сторони стратегії подолання туристичної кризи, врахувати її можливості та загрози.

Пандемія COVID-19 стала величезним шоком для туристичної економіки, сильно вплинувши на засоби до існування людей, галузі, регіони та бізнес. Оскільки пандемія продовжує розвиватися, усі її наслідки ще досі не можуть бути обраховані та враховані. За результатами SWOT-аналізу тому стратегія розвитку виходу з туристичної кризи включає наступні заходи:

1. Посилене багатостороннє співробітництво та потужна підтримка мають важливе значення для відновлення туризму. Країни повинні співпрацювати, оскільки дії одного уряду мають наслідки для мандрівників та підприємств інших країн, а також для світової туристичної системи. Країни повинні розробити системи співпраці через кордони, щоб безпечно відновити подорожі, відновити довіру мандрівників та бізнесу, стимулювати попит та прискорити відновлення туризму. Більш ефективні системи міжнародної координації також необхідні для реагування на майбутні потрясіння.

2. Швидкість адаптації: уряду на всіх рівнях та приватному сектору, задіяному в туристичній галузі необхідно готуватися та мати здатність швидко реагувати та адаптуватися до кризи. Це вимагає більш надійної оцінки ризиків та механізмів реагування на кризи, а також більш тісної координації - на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

3. Державна підтримка: політикам потрібно вчитися на кризі, щоб побудувати сильнішу, стійку туристичну галузь на майбутнє. Криза була закликком до дій щоб скоординовано реагувати, та підкреслила важливість підходів інтегрованої туристичної політики для підтримки відновлення. Надання цілеспрямованої та доступної підтримки якомога швидше та ефективніше для вразливих туристичних підприємств, робітників та туристів має та залишається надзвичайно важливим.

4. Обмеження невизначеності. Забезпечити чіткість політики та життя заходів обмеження невизначеності буде вирішальним для підтримки відновлення туризму - це чітка «нова норма», гігієна та безпека, правила поведінки туристів, нові норми перетину кордонів, зниження психологічного сприйняття ризику у туристів, нові норми роботи об'єктів туристичної інфраструктури тощо. Чітка комунікація, чітко розроблена інформаційна політика та чіткість епідеміологічних критеріїв будуть особливо важливі там, де існує потреба змінити обмеження на подорожі та заходи стримування у відповідь на спалахи вірусів та зміну санітарної ситуації.

5. Винайдення та розвиток більш стійких та сталих (соціо-еколого-економічних) моделей туризму – еко-туризм, сільський туризм, внутрішній туризм, місцевий туризм, подійний туризм, фестивальний туризм, культурний туризм, діджитал (онлайн) екскурсії тощо.

6. Туристична освіта та законодавство: нові кваліфіковані кадри, оновлені бізнеси, нові норми.

Пандемія знову виявила структурні недоліки в системі туризму та вразливість до зовнішніх потрясінь. Існує нагальна потреба диверсифікувати та зміцнити стійкість туристичної економіки, краще підготуватися до майбутніх потрясінь, усунути давні структурні слабкості та захопити цифрові, низьковуглецеві перетворення, які будуть необхідні для переходу до більш сильних, справедливих та інших стійких моделей розвитку туризму.

ВИСНОВКИ

В роботі досліджено методичні розробки та рекомендації щодо подолання туристичної кризи в країнах Європи, що спричинена пандемією вірусу COVID-19. В статті визначено, що світова туристична індустрія є одним з основних факторів формування ринкового капіталу, досліджено ринковий капітал як складову інтелектуального капіталу на прикладі туристичної сфери у країнах ЄС. Визначено основи та наслідки впливу пандемії на ринковий капітал на прикладі туристичної

галузі в Європі та світі, окреслено перспективи політики відновлення світового туризму, розроблено систему заходів стратегії виходу з світової кризи туристичної галузі за допомогою метода SWOT-аналізу.

SUMMARY

Troian M., Shkola V., Domashenko M., Nakarenko T. The impact of COVID-19 on market capital on the example of the tourist industry: experience of the EU and other countries

With the spread of the COVID-19 pandemic, the tourism industry faced a crisis that could be the worst in history. In recent years, the tourism industry has been one of the fastest-growing industries, sometimes faster than the world economy as a whole. 2019 has brought unprecedented changes to the world order, affecting all socio-ecological and economic ties. What are the consequences of and will have global tourism in connection with the spread of the COVID-19 pandemic, which countries and regions of the world will suffer the greatest losses, what threatens and what are the benefits of the tourism crisis that will bring a "new order" to the tourism industry, what innovative management anti-crisis measures should be applied by world governments and non-governmental organizations to overcome the unprecedented tourism crisis - all these issues remain acute and have identified the research topic. The paper examines the methodological developments and recommendations for overcoming the tourism crisis in Europe caused by the pandemic virus COVID-19, namely, the article identifies the basics and consequences of the pandemic impact on market capital on the example of tourism in Europe and the world, shows that the global tourism industry is one of the main factors in the formation of market capital, studied market capital as a component of intellectual capital on the example of tourism in the EU, outlined the prospects for global tourism, developed a system of measures to overcome the global crisis through tourism SWOT-analysis. Namely: enhanced multilateral cooperation and strong support are important for the resumption of tourism; the speed of adaptation of governments at all levels and the private sector involved in the tourism sector and the ability to respond quickly and adapt to the crisis; providing targeted and affordable government support as quickly and efficiently as possible for vulnerable tourism enterprises, workers and tourists; ensuring policy clarity and taking measures to limit uncertainty; invention and development of more sustainable and sustainable (socio-ecological-economic) models of tourism; development of tourism education and legislation.

Keywords: market capital, COVID-19, tourism industry, EU.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Shkola, V. Y. Global Competitiveness of the Economy and Intellectual Capital Index: Case of the EU Countries and Ukraine [Text] / V. Y. Shkola, M. Y. Troyan, M. D. Domashenko, M. D. Vavilichev // Mechanism of Economic Regulation. - 2021. - № 1. - С. 98-108.
2. Bontis, N. (2004). National Intellectual Capital Index: the Benchmarking of Arab Countries [Text] / N. Bontis // *Intellectual Capital for Communities*. - 2004. - P. 113-138.
3. Shkola, V. Advanced development and Intellectual capital: an Influential assessment / V. Shkola // proc. International Scientific and Practical Conference Socio-Economic challenges (Sumy, November 3-4, 2020). - Sumy: SSU, 2020. - P. 482-487.
4. Travel & Tourism - Global Economic Impact & Trends 2020 // World Travel & Tourism Council. - 2019, May. - Режим доступу: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/economic-research/economic-impact-analysis>.
5. 2020: Worst Year in Tourism History With 1 Billion Fewer International Arrivals // UNWTO, 2020. - Режим доступу: <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals>.
6. World Economic Outlook Update // IMF. - 2021, January. Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October>.
7. The UNWTO Tourism Recovery Tracker // UNWTO. - 2020. Режим доступу: <https://www.unwto.org/unwto-tourism-recovery-tracker>.
8. Sojern's 2021 COVID-19 Travel Data Insights Dashboard // <https://www.sojern.com/>. - 2021. Режим доступу: <https://www.sojern.com/covid-19-insights/>.
9. Behsudi, A. Wish You Were Here. // International Monetary Fund, Finance & Development. - 2020. Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/12/impact-of-the-pandemic-on-tourism-behsudi.htm>.
10. Barkas, P. International trade in travel and tourism services: economic impact and policy responses during the COVID-19 crisis. / P. Barkas, D. Honeck, E. R. Colomer // World Trade Organisation Working Paper. - 2020. Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202011_e.htm.
11. Mitigating the impact of COVID-19 on tourism and supporting recovery // OECD Tourism Papers. - Paris: OECD Publishing, 2020. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/47045bae-en>.
12. Providing new OECD evidence on tourism trade in value added // OECD Tourism Papers. - Paris: OECD Publishing, 2019. Режим доступу: <https://doi.org/10.1787/d6072d28-en>.
13. Covid-19 and Tourism: Assessing the Economic Consequences // UNCTAD. - 2020. Режим доступу: https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d3_en.pdf.
14. The impact of COVID-19 on the tourism sector // ILO Briefing note. - 2020. Режим доступу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_741468.pdf
15. Turner, M. 174 million Travel and Tourism jobs could be lost due to COVID-19 and travel restrictions /

M. Turner // Travel Agent Central. - 2020. Режим доступу: <https://www.travelagentcentral.com/your-business/wtcc-174-million-travel-tourism-jobs-could-be-lost-due-to-covid-19-travel>.

16. Policy Brief: COVID-19 and Transforming Tourism (2020). // United Nations. - 2020, August. Режим доступу: https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-08/sg_policy_brief_covid-19_tourism_august_2020.pdf.

17. Rebuilding Tourism Competitiveness: Tourism Response, Recovery and Resilience to the COVID-19 Crisis // World Bank, Washington, DC. - 2020. Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34348>.

18. G20 Tourism Ministers Meeting // Diriyah Communiqué. - 2020, October. Режим доступу: <http://www.g20.utoronto.ca/2020/2020-g20-tourism-1007.html>.

19. G20 Tourism Ministers' Statement on COVID-19 // Ministerial Statement Virtual Meeting. - 2020, April. Режим доступу: <http://www.g20.utoronto.ca/2020/2020-g20-tourism-0424.html>.

REFERENCES

1. Shkola, V.Y., Troyan, M.Y., Domashenko, M. D., Vavilichev, M.D. (2021) Global Competitiveness of the Economy and Intellectual Capital Index: Case of the EU Countries and Ukraine. Mechanism of Economic Regulation. 1. 98-108. [in English].

2. Bontis, N. (2004). National Intellectual Capital Index: the Benchmarking of Arab Countries. In A. Bounfour, L. Edvinsson (Eds), *Intellectual Capital for Communities*. 113-138.

3. Shkola, V. (2020). Advanced development and Intellectual capital: an influential assessment. Proceedings from Socio-Economic challenges: International Scientific and Practical Conference (pp. 482-487). Sumy: SSU [in English].

4. Travel & Tourism - Global Economic Impact & Trends 2020 (2020, May). World Travel & Tourism Council. Retrieved from: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/economic-research/economic-impact-analysis> [in English].

5. 2020: Worst Year in Tourism History With 1 Billion Fewer International Arrivals (2020). UNWTO. Retrieved from <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals> [in English].

6. World Economic Outlook Update (2021, January). IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October> [in English].

7. The UNWTO Tourism Recovery Tracker (2020). UNWTO. Retrieved from <https://www.unwto.org/unwto-tourism-recovery-tracker> [in English].

8. Sojern's 2021 COVID-19 Travel Data Insights Dashboard (2021). <https://www.sojern.com/> Retrieved from <https://www.sojern.com/covid-19-insights/> [in English].

9. Behsudi, A. (2020). Wish You Were Here. International Monetary Fund, Finance & Development. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/12/impact-of-the-pandemic-on-tourism-behsudi.htm> [in English].

10. Barkas, P., Honeck, D., Colomer, E. R. (2020). International trade in travel and tourism services: economic impact and policy responses during the COVID-19 crisis. World Trade Organisation Working Paper. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202011_e.htm [in English].

11. OECD (2020). Mitigating the impact of COVID-19 on tourism and supporting recovery. OECD Tourism Papers, 2020/03, OECD Publishing, Paris. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/47045bae-en>.

12. OECD (2019). Providing new OECD evidence on tourism trade in value added. OECD Tourism Papers, 2019/01, OECD Publishing, Paris. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/d6072d28-en>.

13. UNCTAD (2020). Covid-19 and Tourism: Assessing the Economic Consequences. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d3_en.pdf

14. ILO Briefing note (2020), The impact of COVID-19 on the tourism sector. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_741468.pdf

15. Turner, M. (2020). 174 million Travel and Tourism jobs could be lost due to COVID-19 and travel restrictions. Travel Agent Central. Retrieved from <https://www.travelagentcentral.com/your-business/wtcc-174-million-travel-tourism-jobs-could-be-lost-due-to-covid-19-travel>.

16. Policy Brief: COVID-19 and Transforming Tourism (2020). United Nations, August 2020. Retrieved from https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-08/sg_policy_brief_covid-19_tourism_august_2020.pdf.

17. World Bank (2020). Rebuilding Tourism Competitiveness: Tourism Response, Recovery and Resilience to the COVID-19 Crisis. World Bank, Washington, DC. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34348>.

18. G20 Tourism Ministers Meeting (2020, October). Diriyah Communiqué. Retrieved from <http://www.g20.utoronto.ca/2020/2020-g20-tourism-1007.html>.

19. G20 Tourism Ministers' Statement on COVID-19 (2020, April). Ministerial Statement Virtual Meeting. Retrieved from <http://www.g20.utoronto.ca/2020/2020-g20-tourism-0424.html>.